

**การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในพิธีกรรมและตัวบทแต่งแก้เสียเคราะห์ของชาวไทพวนบ้านฝือ
อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี**

**Cultural meaning communication and dynamic of exorcising ritual of the Tai Puan of
Banphue, Banphue Sub-district, Banphue district, UdonThani province**

วรรณภา จันทรอ่อน¹, ดร.อุมารินทร์ ตุลาภิรักษ์²
Wannapa Chunon¹, Dr.Umarin Tularak²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในพิธีกรรมและตัวบทแต่งแก้เสียเคราะห์ของชาวไทพวนบ้านฝือ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี เนื่องจากผู้คนในชุมชนบ้านฝือ ตำบลบ้านฝือ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี มีความเชื่อเกี่ยวกับเคราะห์และโชคกลาง อย่างเหนียวแน่น ผ่านพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยใช้แนวคิดวัฒนธรรมกับการสื่อความหมายของคลิฟฟอร์ดเกียซ (Clifford Geertz) นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณานาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบและองค์ประกอบของพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ของชาวไทพวนบ้านฝือ อำเภอบ้านฝือ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ประกอบด้วย 1.พิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์เมื่อมีเหตุไม่ดีเกิดกับบุคคล 2.พิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ต่ออายุ 3. พิธีแต่งแก้เสียเคราะห์เพื่อรับโชค 4. พิธีกรรมส่งราหู ซึ่งทั้ง 4 ประเภทเป็นการผสมผสานกันระหว่างพิธีกรรมดั้งเดิมของชาวไทพวนและพิธีกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากชุมชนชาวอีสาน ซึ่งมีระบบความคิดความเชื่อที่มาจากพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ส่วนผลการศึกษาการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ ของชาวไทพวนบ้านฝือ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบของพิธีกรรมและเครื่องประกอบพิธีทำหน้าที่เป็นสื่อความหมายไปยังสิ่งที่มีอำนาจในการช่วยปลดปล่อยเคราะห์ออกจากตัว ต่ออายุหรือต่อชะตาให้ตนได้ อันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติและก่อเกิดพลังทางสังคม นอกจากนี้พิธีกรรมการแต่งแก้เสียเคราะห์ ยังมีความสำคัญต่อชุมชนไทพวนบ้านฝือ ในฐานะเป็นเครื่องมือควบคุมสังคมให้อยู่เป็นปกติสุข เป็นเครื่องปลอบประโลมใจมิให้วิตกหวั่นไหวกับกลางร้าย เป็นเครื่องมือในการสร้างความสามัคคีให้กำลังใจซึ่งกันและกันในชุมชน และพิธีกรรมนี้จะยังคงมีการสืบทอดและดำรงอยู่คู่ชุมชนไทพวนบ้านฝือ ตราบเท่าปัจจุบัน

คำสำคัญ : การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในพิธีกรรม, ตัวบทแต่งแก้เสียเคราะห์

Abstract

The objective of this article is to study ritual dynamics and the cultural meaning of ritual practiced by villager at Tai Puan of Banphue, Banphue Sub-district, Banphue district, UdonThani province by using the culture and meaning of Clifford Geertz because the villager believe in wretchedness and worship to holy spirit very much. Data collected by field survey, Interviews, participant observation and has been presented as descriptive analysis. The results of the study are as follow.

¹ นักศึกษาปริญญาโทสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² อาจารย์ ดร. สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

The results of this research found that the ritual can be categorized by its structure and component into four categories. They are 1) ritual for eliminating wretchedness, 2) ritual for long live, 3) ritual for fortunate, and 4) ritual for movement of Rahu. All four of them are combination of Tai Puan belief and native northeastern people's belief. The native people are Buddhism and Hinduism.

The study of the cultural meaning of ritual by villager at Tai Puan of Banphue, Banphue Sub-district, Banphue district, UdonThani province shows that each element of ritual has its own meaning and concern about human, supernatural and produces social power. Furthermore it can be used as a tool for community to live in peace and order, not panic with wretchedness. It can also be used as measure to establish courage and unity of people. Therefore, the worship to Holy Spirit will be conserved and transferred to the new generation of Tai Puan of Banphue community.

Keywords : Cultural meaning communication Dynamic of exorcising ritual

บทนำ

ความเชื่อมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม ดังที่ มณี พยอมยงค์ (2536 : 66-69) กล่าวถึงความเชื่อว่าเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์โดยทั่วไป การสร้างความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความไม่รู้เป็นประการสำคัญ เมื่อได้พบกับเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าผ่าคนตาย แผ่นดินถล่ม น้ำท่วม หรือเกิดความแห้งแล้ง ก็เกิดความคิดว่าต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลัง บังคับให้เป็นอย่างนี้ จึงพากันสร้างรูปผี วิญญาณ เทพารักษ์ขึ้น เป็นการสมมุติว่าเทพเจ้าหรือผีจะมีรูปร่างตามจินตนาการของตนและทำพิธีกรรมต่างๆบูชาสักการะเช่นไหว้หรือบวงสรวงเพื่อให้สิ่งที่ตนคิดว่ามีอยู่นั้นช่วยผ่อนคลายความรุนแรงลงและบันดาลความสุขมาให้ จึงทำให้เกิดความเชื่อขึ้น ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำทั้งด้านดีและด้านร้ายคนโบราณจึงได้สร้างศรัทธาให้แก่ภูทอกหลานสืบต่อกันมา

ความเชื่ออีกเรื่องหนึ่งของคนอีสานคือ เชื่อเรื่องเคราะห์ ชาวอีสานเชื่อว่า เคราะห์มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต เคราะห์ทำให้เกิดโชคลาภ ความปลอดภัย การไม่เจ็บป่วย แต่ในทางกลับกัน เคราะห์ก็สามารถทำให้คนเกิดความทุกข์ ความเดือดร้อน การเจ็บไข้ได้ป่วย จนไปสู่ความตายได้ การประสบกับเคราะห์อาจถูกกระทำโดยภูตผีปีศาจ ผีบรรพบุรุษทำให้เป็นไปต่างๆนานา และใน

ที่สุดก็แสวงหาทางในการแก้ไข ปิดเป่าให้สิ่งชั่วร้ายทั้งหลายหายไป ด้วยการประกอบพิธีกรรม

ข้อความดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับ บุญยงค์ เกศเทศ (2539 : 62) ที่ได้กล่าวถึงความเชื่อถือศรัทธาตามการแต่งแก้เสียเคราะห์ว่า เป็นที่พึ่งทางใจสำคัญของคนไทยชนบทพื้นถิ่นอีสานมาอย่างยาวนาน อันที่จริงกระบวนการดังกล่าวมักผสมผสานไปกับความเชื่อทั้งผีสงเคราะห์ดา ศาสนาทั้งพราหมณ์และพุทธได้อย่างกลมกลืน อาจเป็นการขับไล่สิ่งอัปมงคลต่าง ๆ หรือปัดรังควานสิ่งชั่วร้ายให้พินาศไป กรณีประสบภัยร้ายต่าง ๆ เช่น ฟ้าผ่าบ้าน ต้นไม้ล้มทับบ้าน หรือมีเหตุไม่เป็นมงคลเกิดขึ้นในการทำงานฝืนร้าย มีกามาเกาะหลังคาบ้าน ตัวแลนขึ้นบ้าน นกแสกร้องบินผ่านบ้าน ภูเข้าบ้าน หรือต่อ แตน ทำรังในบ้าน จึงจกหล่นไต่ตามตัว มีหนอนในกระต๊อบข้าว มีเลือดหยดกลางบ้าน ปรากฏการณ์ดังกล่าวชาวอีสานถือว่าเป็นสิ่งอัปมงคล เป็นเคราะห์ ต้องทำพิธีแต่งแก้เสียเคราะห์ ส่วนปรีชา พิณทอง (2549 : 353) ยังให้ความเห็นเรื่องเคราะห์ว่า เคราะห์คือสิ่งที่เรายึดมั่นถือมั่น ที่เป็นสิ่งดีเรียกศุภเคราะห์ สิ่งที่ไม่ดีเรียก บาบเคราะห์ เมื่อเรายึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ดีและไม่ดีอยู่ จึงตกอยู่ในสภาพของการมีเคราะห์ เมื่อมีแล้วต้องเสียเคราะห์ การเสียเคราะห์หรือการสะเดาะเคราะห์ก็ต้องมีพิธีทำ ถ้าทำถูกเคราะห์ก็หาย ถ้าทำไม่ถูกก็ไม่หายก่อนที่จะเป็นเคราะห์ก็มักจะเป็นกลางต่าง ๆ

สังคมอีสานเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางความเชื่อหรือที่เรียกว่า สังคมพหุวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ในภาคอีสาน นอกจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวเป็นส่วนใหญ่แล้วยังประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท กลุ่มชาติพันธุ์ไทอ้อ กลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ่ที่อาศัยอยู่บริเวณภาคอีสานตอนบน และกลุ่มชาติพันธุ์ขุขันธ์ กลุ่มชาติพันธุ์เยอ กลุ่มชาติพันธุ์ส่วย กลุ่มชาติพันธุ์กูย ที่อาศัยอยู่บริเวณภาคอีสานตอนล่าง ในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานล้วนมีวัฒนธรรมความเชื่อเป็นของตนเอง เช่น ความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ อำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องเคราะห์และโชคกลาง เป็นต้น

นอกจากนี้ชาวอีสานให้ความสำคัญกับเรื่องเคราะห์เป็นอย่างมาก เมื่อประสบกับกลางร้าย เช่น ไฟ่าบ้าน ุงเข้าบ้าน จึงงกหล่นลงมาตายต่อหน้า สุนัข ปัสสาวะรดขา ว่าวตกบนหลังคาบ้าน หรือแม้แต่การฝันร้ายต่าง ๆ ชาวอีสานต้องกระทำพิธีแต่งแก้เสียเคราะห์ทันที ซึ่งการแต่งแก้เสียเคราะห์เป็นพิธีกรรมอันเนื่องมาจากมโนทัศน์ความเชื่อของคน โดยเชื่อว่าพิธีกรรมที่ทำขึ้นมาสามารถจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายที่อาจจะเกิดขึ้นกับชีวิตได้ ดังนั้นการแต่งแก้เสียเคราะห์จึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และมีผลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างมาก

ไทพวนบ้านผือ

กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานตอนบนคือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทพวน ชุมชนบ้านผือ ตำบลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เป็นลาวพวนที่อพยพ และถูกต้อนมาจากเชียงขวาง และหัวพันทั้งห้าทั้งหก ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในอำเภอบ้านผือ เป็นลาวพวนที่ถูกทัพไทยที่ยกไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ เมื่อปี พ.ศ. 2370 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กองทัพไทยกวาดต้อนครัวลาวเวียงและลาวพวนลงไปกรุงเทพมหานคร ลาวพวนจากบ้านหนองแก้วหาดเดือย เชียงขวาง 11 ครัวขออนุญาตกองทัพอยู่ที่

กลางใหญ่ ซึ่งเป็นที่ราบเชิงเขาภูพานได้ตั้งบ้านเรือนและกระจายไปละแวกใกล้เคียง ไทพวนกลุ่มนี้จึงเป็นลาวพวนที่เข้ามาอยู่ในอำเภอบ้านผือ ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

อำเภอบ้านผือเป็นอำเภอชายแดนทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดอุดรธานีเป็น มีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 610 กิโลเมตรและห่างจากจังหวัดอุดรธานีประมาณ 55 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 986,216 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 611,617.5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 5.86 ของพื้นที่รวมทั้งหัวดมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอนาเยีย อำเภอสังคม และอำเภอโพธิ์ตาก (จังหวัดหนองคาย)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอท่าบ่อ อำเภอสระใคร (จังหวัดหนองคาย) อำเภอเพ็ญ และอำเภอเมืองอุดรธานี

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอกุดจับ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอสุวรรณคูหา (จังหวัดหนองบัวลำภู) และอำเภอน้ำโสม

ชุมชนไทพวนในอำเภอบ้านผือ เป็นชุมชนขนาดใหญ่ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดอุดรธานี ระยะทางประมาณ 50 กิโลเมตร มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 6,419 คน แยกเป็นชาย 3,112 คน เป็นหญิง 3,307 คนและมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 1,668 ครัวเรือน การเรียกชื่อ ชาติพันธุ์ไทพวน สันนิษฐานว่าเป็นการเรียกชื่อตามถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งผู้ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองพวนนี้เรียกกันว่า "ชาวพวน" หรือ "คนพวน"ไทพวนมีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับลาวพวนกลุ่มอื่นๆ คือ มีผิวขาวเหลืองมีนิสัยรักสงบขยันขันแข็งโอบอ้อมอารีและ รักพวกพ้องดังจะเห็นได้จากการจัดประเพณีต่าง ๆ ที่มักจะมีการรวมตัวกันช่วยเหลืองานอย่างเต็มที่ไทพวนบ้านผือมีความสำคัญในประวัติศาสตร์ชนชาติสูงมีความสำคัญในเอกลักษณ์ ภาษา ประเพณี และวัฒนธรรมโดยจะมีการรวมตัวกันตั้งชมรมไทพวนบ้านผือและมีการประชาสัมพันธ์กับไทพวนกลุ่มอื่นๆ ร่วมทำกิจกรรมและมีการสร้างสรรค์กันอย่างใกล้ชิดโดยเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพงานสังสรรค์ไทพวนทุกปี (ฤทธิมน ปรีดีสนิท. 2539)

บ้านผือ สำเนียงภาษาท้องถิ่นของชาวบ้าน เรียกว่า “บ้านปรีอ” โดยมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า เดิมบริเวณนี้มีหนองน้ำแห่งหนึ่ง “หนองปรีอ” เป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ประชาชนในบริเวณนี้และบริเวณใกล้เคียงได้อาศัยหนองน้ำนี้ เพื่อบริโภคและอุปโภคเป็นประจำ คงจะเป็นด้วยน้ำนี้มีประโยชน์ต่อชาวบ้านเป็นเอกประการ การตั้งหมู่บ้านจึงตั้งตามหนองน้ำว่า “บ้านปรีอ” นานวันเข้าสำเนียงพูดก็เพี้ยนเป็น “บ้านผือ” และปัจจุบันหนองน้ำนี้ยังคงมีอยู่แต่ขนาดเล็กลงไป บ้านผือได้จัดตั้งเป็นสุขาภิบาลบ้านผือ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2490 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการจัดตั้งสุขาภิบาลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี และได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลบ้านผือ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 โดยพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542

ชุมชนบ้านผือเป็นสังคมเกษตรกรรมแบบยังชีพ หากมีผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนก็จะนำไปขายอาชีพในอดีตนจนถึงปัจจุบันที่ทำเป็นอาชีพหลักคือการทำนา โดยการทำนาของไทพวนดั้งเดิมนั้นจะอาศัยแรงงานคนในครัวเรือนเป็นสำคัญหากปีใดผลผลิตไม่เพียงพอก็ต้องหาอาชีพเสริมต่างๆ ทำ เช่น การเลี้ยงสัตว์รับจ้าง ค้าขาย และอื่น ๆ ในปัจจุบันการใช้แรงงานของไทพวนในแต่ละครัวเรือนยังเหลือผู้ที่ทำนาบ้านละ 2-3 คนเท่านั้น จึงต้องมีการจ้างแรงงานเข้ามาช่วยโดยจะมีผู้ที่ไม่มีนาทำเข้ามารับจ้างหรือบางครั้งมีผู้ที่มาจากหมู่บ้านอื่นเข้ามารับจ้างแต่ก็ยังมีบางหมู่บ้านที่ยังถือแรงงานโดยมีการตอบแทนแรงที่ได้รับการช่วยเหลือในทันทีเช่นกัน

ชุมชนไทพวนมีความเชื่อดั้งเดิม คือ การนับถือผี การไหว้ผี และลงผี พิธีกรรมลงผี คือ ประเพณีการเลี้ยงผี ซึ่งเป็นวิญญานของบรรพบุรุษที่คนในหมู่บ้านเคารพนับถือตามธรรมเนียมการปฏิบัติของชาวไทพวน เครื่องไหว้ผีมีใบหมากพลู บุหรี่ เหล้า น้ำ ดอกไม้ และเทียน ไทพวนมีพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับผีที่มั่นคงมาก แม้ว่าไทพวนบ้านผือในสมัยปัจจุบันจะได้รับการศึกษาสูงขึ้นมีการรับนับถือพุทธศาสนาแล้วก็ตาม มีบางส่วนจำนวนน้อยที่ยกเลิกการนับถือผีไหว้ผีลงผีและเทพยดาอารักษ์ แม้แต่ด้านการรักษาโรคยังคงใช้การลงผีอยู่ และมีการเลี้ยงบ้าน

ซึ่งนับได้ว่าเป็นกิจกรรมสำคัญยิ่ง ส่วนในวัดจะมีหอผีตั้งอยู่ด้วยเมื่อเวลาเช้าวัดชาวไทพวนบ้านผือจะไหว้หอผีก่อนจึงจะกราบพระบนศาลา ในชุมชนไทพวนบ้านผือจะนับถือผีปู่ตาถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการรับนับถือพุทธศาสนาแต่ไทพวนก็ยังคงนับถือผีควบคู่ไปกับศาสนาพุทธถือเป็นการผสมกลมกลืนทางความเชื่ออย่างหนึ่งโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งความศรัทธาและมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆอีกทั้งคนในชุมชนยังมีการยึดมั่นในแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติตามครรลองคองธรรมของคองสิบสี่ต่อครอบครัว เริ่มจาก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้าอา ลูก หลาน เหลน บ้านเรือน และต่อพระศาสนา ซึ่งแบบแผนและค่านิยมเหล่านี้ยังมีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน (โควิน ศรีสว่าง . 2556 : สัมภาษณ์)

ความเป็นมาของพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์

การคืนรนต์สู่เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นที่มนุษย์จะแสวงหาปัจจัยมาใช้ในการต่อสู้กับสภาวะการณ์ต่างๆที่คุกคามต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนและหมู่มณะ เมื่อมนุษย์ประสบภัยพิบัติจากปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือวิกฤติการณ์แห่งชีวิตเกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ กับตนเอง หรือคนข้างเคียงถึงขั้นล้มหมอนนอนเสื่อหรือสูญเสียชีวิต หากหาสาเหตุได้ก็ต่อสู้กับอุปสรรคข้อขัดข้องเหล่านั้นไป แต่ถ้าหาสาเหตุไม่พบก็มักจะกล่าวโทษเอากับผีสิง นางไม้ เทวดา อารักษ์ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นเร้นลับเหนือธรรมชาติเป็นผู้นำบันดาลให้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามมนุษย์จำเป็นต้องหาทางป้องกันหรือขจัดปัดเป่าเหตุร้ายนั้นให้พ้นไป เพื่อความสงบสุขของชีวิตตามวิถีทางไสยศาสตร์ โดยเฉพาะพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์เป็นอีกหนทางหนึ่งที่มนุษย์เลือกมาเพื่อจะสร้างความปลอดภัยให้ตนเอง

ความเชื่อถือศรัทธาด้านการแต่งแก้เสียเคราะห์เป็นที่พึ่งทางใจสำคัญของคนไทยชนบทพื้นถิ่นอีสานซึ่งรวมทั้งชาวไทพวนมานาน กระบวนการดังกล่าวมักจะผสมผสานไปกับความเชื่อทั้งผีสิงเทวดา ศาสนาทั้งพราหมณ์และพุทธ ได้อย่างกลมกลืน การแต่งแก้เสียเคราะห์อาจเป็นการขับไล่สิ่งอัปมงคลต่างๆหรือปัดรังครวญสิ่งชั่วร้ายให้

พินาศไป ทั้งยังเป็นการเรียกขวัญให้กลับคืนมา กรณีที่ประสบเหตุร้ายแรงต่างๆ เช่น ไฟ่าบ้าน ต้นไม้ล้มทับบ้าน หรือเหตุไม่เป็นมงคลทั้งหลายที่เกิดขึ้น เช่น ฝันร้าย มีกาเกาะหลังคาบ้าน ภูเขาบ้าน หรือ ต่อ แตนทำรังในบ้าน เป็นต้นปรากฏการณ์ดังกล่าว ชาวอีสานถือว่าเป็นสิ่งอัปมงคล เป็นเคราะห์ ต้องมีการเสียเคราะห์ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงอาการเจ็บป่วยด้วยลักษณะต่างๆ เช่น ไข้ตัวร้อน ปวดศีรษะ แม้แต่นอนไม่หลับ ก็ผนวกเอาว่าเป็นเคราะห์ กรณีเกิดของสูญหายหรือเดินทางใจคอไม่ดี (วิตกกังวล) ก็ต้องทำพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ ด้วยเชื่อว่าป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้น และเพื่อความสบายใจ

เป็นที่น่าสังเกตว่าการแต่งแก้เสียเคราะห์ ยังอาจถือเป็นแนวปฏิบัติในการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บของคนในพื้นที่อีสานซึ่งรวมถึงชาวไทพวนโดยทั่วไปอีกด้วย นับเป็นความเชื่อในมนต์ขลังทางไสยศาสตร์ ผีสาง ผนวก เข้ากับอิทธิฤทธิ์ของเทพเจ้า ในศาสนาพราหมณ์และศาสนา ศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพุทธ (บุญยงค์ เกศเทศ, 2539 : 62-63)

คำว่าเคราะห์ในที่นี้จะใช้ในทางโหราศาสตร์ของทางโหรหรือหมอดู จึงใช้เรียกดาวเฉพาะ 9 ดวง คือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ เสาร์ พฤหัสบดี ราหู ศุกร์ ดาวเกตุ ซึ่งดาวเคราะห์ทั้ง 9 ดวงนี้จะมีเทพเจ้า หรือ เทวดาประจำอยู่ทุกดวง สามารถให้คุณและให้โทษกับมนุษย์โดยไม่ได้คาดหมาย เช่น เคราะห์ดี เคราะห์ร้าย แต่เมื่อพูดถึงเคราะห์แล้วมักจะใช้ในทางที่ไม่ดีตามที่เคยได้ยินบ่อยๆ เช่น เคราะห์ร้าย มีเคราะห์ คราวเคราะห์ พาดเคราะห์ และในที่สุดก็หมดเคราะห์ การที่ดาวเคราะห์เข้าเสวยอายุนี้บางครั้งก็เป็นเรื่องดี แต่บางครั้งกลับไม่ดี มีโทษหรือมีอุปสรรคต่างๆซึ่งโบราณจะบอกว่า เมื่อมีเคราะห์จึงต้องทำพิธีแต่งแก้เสียเคราะห์เพื่อความเป็นสิริมงคล เรื่องร้ายๆ จะได้เบาบางลง

ในสมัยก่อนถ้ามีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้นหรือเรื่องอัปมงคลเขาจะทำพิธีบูชาขวัญ โดยจะใช้ข้าว ม้า โค แกะ แพะ มาสุ่มไฟเผาให้เป็นถ้ำถ่าน พร้อมกับพิธีกรรมเวทมนต์ประกอบพิธีกรรมดังกล่าว ซึ่งการทำพิธีกรรมเหล่านี้เชื่อว่า จะหายจากเรื่องอัปมงคลทั้งสิ้น โดยเชื่อว่าสัตว์ที่ตายลงไปจะเป็นตัวแทนรับเอาสิ่งที่ไม่ดีอัปมงคลออกไป

จากตัวบุคคลนั้น และพิธีบูชาขวัญในสมัยต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการแต่งแก้เสียเคราะห์โดย ปล่อยนก ปล่อยปลา จัดทำพิธีกรรมโดยใช้บทสวดมนต์แทน ในที่สุดพิธีกรรมบูชาขวัญก็เสื่อม มนุษย์ต้องเปลี่ยนวิธีการกระทำเพื่อเกิดความปลอดภัยในชีวิต มาเป็นการจัดพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ โดยมีหมอธรรมหรือผู้นำพิธีเป็นตัวแทนในการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่บนฟ้า

จะเห็นได้ว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการความปลอดภัยในชีวิต ต้องการหาสิ่งที่เป็นที่พึ่งทางใจเพื่อให้ผ่อนคลายลงบ้าง โดยเฉพาะในภาวะปัจจุบันนี้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมไม่ได้ราบรื่นเหมือนสมัยก่อน อาจจะ เป็นเพราะว่าสภาพทางสังคม สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เปลี่ยนไป ก่อให้เกิดปัญหาในการประกอบอาชีพ มีผลกระทบต่อการครอบครัว คนรอบข้าง ทำให้เกิดปัญหา ซึ่งความทุกข์เหล่านี้ชาวบ้านเองก็มีความเชื่อว่าถ้ามีสิ่งใดที่ทำให้เกิดทุกข์ น่าจะมีสิ่งที่ทำให้เป็นหรือเข้าใจว่าตนเอง กำลังมีเคราะห์ หรือดวงไม่ดีเพราะฉะนั้นเมื่อมีเหตุบอกสิ่งไม่ดีแล้ว จะต้องไปหาหมอดู หรือหมอธรรมเพื่อตรวจดวงชะตาเมื่อตรวจดูแล้วมีเคราะห์ก็จะทำพิธีเพื่อคลายเคราะห์ให้หมดไป ซึ่งส่วนมากแล้วเหตุการณ์เลวร้ายหรือสิ่งที่ไม่ดีจะเกิดขึ้นกับใครแล้วมักจะมีการสงสัยหรือลือลอบบอกเหตุ เป็นการเตือนภัยให้รู้ก่อนซึ่งคนที่เห็นกลางแสดงว่าเป็นคนที่มีบุญ มีเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาบอกให้เห็น

ความเชื่อเรื่องหนึ่งที่มีความเหมือนกันกับชาวอีสานโดยทั่วไปของไทยพวน คือ การเชื่อเรื่องเคราะห์ มูลเหตุที่ทำให้มีการแต่งแก้เสียเคราะห์นั้นมีหลายสาเหตุ ดังนี้ 1) โรคร้ายไข้เจ็บเมื่อมีอาการเจ็บป่วยโดยไม่มีสาเหตุหรือหมอดูทางรักษาแพทย์แผนปัจจุบันก็จะพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2) เรื่องที่ทำให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย ทรัพย์สิน และอาจทำให้เสียชีวิตได้ 3) ทะเลาะวิวาท มีปากเสียงถึงขั้นรุนแรง 4) ถูกฟ้อง ถูกใส่ความ ถูกประจาน ทำให้อับอาย 5) พลัดพรากจากของรัก ของสูญหาย 6) ความผิดหวัง 7) ประสบภัยต่างๆ ไฟไหม้บ้าน โจรเข้าบ้าน 8) ความล้มเหลวในชีวิต (พ.สุวรรณ, 2546 : 33 – 34) ซึ่งเหตุทั้งหมดนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วแสดงให้เห็นว่าในเวลานั้น บุคคลนั้นมีเคราะห์

ชาวไทพวนบ้านผือมีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการแต่งแก้เสียเคราะห์ที่วัดทุกปี ลักษณะการประกอบพิธีกรรมของไทพวนบ้านผือมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวในการประกอบพิธีกรรมแต่ครั้งจะเป็นการร่วมประกอบพิธีกรรมของคนทั้งหมู่บ้านไม่ใช่เฉพาะครอบครัวหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ประสบลางร้ายส่วนผู้นำในการประกอบพิธีกรรมนั้นมีทั้งผู้นำพิธีที่เป็นผู้ชาย และผู้หญิง ซึ่งแตกต่างจากการประกอบพิธีกรรมของไทพวนพื้นที่อื่นที่ผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นผู้ชายทั้งหมด ประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวไทพวนบ้านผือให้สิทธิหน้าที่บทบาทและความสำคัญกับผู้หญิงเท่าเทียมกับผู้ชาย จนสามารถยอมรับให้เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์

การทำพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ของชาวไทพวนบ้านผือ จะประกอบพิธีกรรมตามเคราะห์ที่เกิดกับคนในชุมชน ซึ่งปรับเปลี่ยนวันเวลาตามความเหมาะสม และเวลาที่เกิดเคราะห์ขึ้นกับคนในชุมชนไทพวนบ้านผือ เช่น มีคนตายติดต่อกันหลายๆ ศพในเวลาไล่เลี่ยกัน ชาวบ้านก็จะเชื่อว่ามีสิ่งทำให้เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น ก็จะกำหนดวันทำพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ขึ้นเพื่อปัดเป่าสิ่งที่ไม่ดีนั้นออกไป สถานที่ในการทำพิธีคือบ้านของผู้ประสบกับเคราะห์ และวัดประจำหมู่บ้านในงานพิธีแต่งแก้เสียเคราะห์ที่จัดในวัดนี้สมาชิกในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียงที่ไม่ใช่ไทพวน ที่มีความเชื่อเหมือนกันก็จะเข้าร่วมพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ด้วย (โควิน ศรีสว่าง. 2556 : สัมภาษณ์) ซึ่งถือว่าพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์นี้ได้มีพลวัตทั้งในด้านเครื่องประกอบพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนี้ด้วย ในแต่ละปีเครื่องประกอบพิธีกรรมก็จะปรับเปลี่ยนไปตามความเชื่อ ซึ่งเป็นที่น่าสนใจและน่าศึกษาเป็นอย่างมาก

ชุมชนบ้านผือเป็นชุมชนไทพวนโบราณซึ่งอพยพมาจากฝั่งลาว การตั้งถิ่นฐานของชาวไทพวนบ้านผือก็ถูกล้อมรอบด้วยหมู่บ้านที่เป็นชาติพันธุ์ไทลาว ด้วยเหตุนี้ชาวไทพวนบ้านผือได้รับอิทธิพลในด้านภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีจากชาวไทลาว เมื่อมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งแวดล้อมด้วยกลุ่มไทลาว ผู้ศึกษาพบว่า วัฒนธรรมและบุคคลของกลุ่ม

ไทลาวได้เข้ามามีอิทธิพลและประสมประสานกันกับวัฒนธรรมไทพวน ทั้งอิทธิพลทางด้านภาษา ประเพณี และการประกอบพิธีกรรม ซึ่งประเด็นดังกล่าวได้ปรากฏในพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ด้วย เช่น การเปิดโอกาสให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่น เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์เพราะมีความเชื่อเรื่องเดียวกัน เช่น มีเหตุการณ์ที่ทำให้คนในหมู่บ้านไทพวน และหมู่บ้านใกล้เคียงประสบกับลางร้าย หรือคนในชุมชนล้มตายติดต่อกัน เพราะเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผีแม่หม้าย เป็นต้นนอกจากนี้พิธีกรรมบางพิธีกรรมของชาวไทพวนได้มีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนของพิธีกรรมที่เคยมีมาในอดีตให้เป็นไปตามบริบทเพื่อให้พิธีกรรมคงอยู่และเป็นการดำรงความเชื่อดั้งเดิมของไทพวนผ่านตัวบท และพิธีกรรมยังเป็นหนทางหนึ่งในการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม

ประเภทของพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนามพบว่า ในการประกอบพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ของชาวอีสานซึ่งรวมทั้งไทพวน แบ่งประเภทของพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ ดังนี้

- 1) พิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์เมื่อมีเหตุไม่ได้เกิดกับบุคคล
- 2) พิธีกรรมตัดเวรตัดกรรม เป็นพิธีกรรมเพื่อขอขมาเจ้ากรรมนายเวร ที่เคยกระทำร่วมกันมาตั้งแต่ในอดีตภพและภพหน้า เพื่อไม่ให้จองเวรจองกรรมต่อกัน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าการที่ไม่สบายเป็นเวลานานๆ เนื่องจากมีเจ้ากรรมนายเวรมาคอยรบกวน จึงได้มีการจัดพิธีกรรมนี้ขึ้นเพื่อให้พ้นจากกรรมเวรที่ได้กระทำไว้และให้เคราะห์กรรมที่ได้รับหายไป
- 3) พิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์เพื่อรับโชค เป็นการบูชารับโชคดีที่จะได้รับมักเป็นการกระทำกรรมดีเพื่อจะได้อานิสงส์จากกรรมดีนั้น และเพื่อจะได้รับความโชคดีนี้ภายภาคหน้า
- 4) พิธีส่งราหู จัดทำขึ้นเมื่อถูกหมอดูทำนายทายทักว่ามีราหูแทรกทำให้เกิดความทุกข์ร้อน กลุ่มใจเจ็บไข้ได้ป่วย เกิดอุบัติเหตุ ซึ่งราหูนี้มีความเชื่อว่าเป็นเทพฝ่ายมารหรือเทวบุตร สีผิวดำ มีฤทธิ์มากจะสามารถบดบัง

พระจันทร์และพระอาทิตย์ เมื่ออายุครบ 12 ปี จะมีราหู มาเสวยอายุ ก็จะเกิดสิ่งไม่ดีกับตน จึงทำให้จัดพิธีกรรม

โอกาสที่ชาวอีสานจะทำพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ ซึ่งอาจจะเป็นตนเอง หรือบุคคลในครอบครัว ตลอดจนบุคคลที่ตอนเคารพนับถือ โดยเป็นโอกาสสำคัญ สองช่วงเวลาคือ เมื่อพ้นจากเคราะห์ร้ายหรืออันตราย ต่างๆ เช่น พันโทษ หายเจ็บป่วย เป็นต้น และเมื่อทราบ จากคำทำนายหรือลางสังหรณ์ต่างๆ ว่าจะมีเคราะห์ร้าย

ในการประกอบพิธีกรรมการแต่งแก้เสียเคราะห์ นั้นจะเป็นไปด้วยความสมัครใจของผู้ที่กระทำและผู้ที่มา รับการแต่งแก้เสียเคราะห์ โดยผู้ที่มาทำพิธีแต่งแก้เสีย เคราะห์พร้อมที่จะให้หมอปราหมณ์หรือผู้นำพิธีทำพิธีให้ ตนเองและครอบครัวพ้นจากเคราะห์กรรม ในขณะที่ ประกอบพิธีผู้นำพิธีจะร่ายคาถา ต่างๆ เพื่อให้ แถน เทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ มาปกป้องรักษาคุ้มครองและป้องกันภัยอันตรายที่จะ เกิดขึ้น โดยพิธีกรรมนี้จะทำขึ้นเพื่อให้เกิดการคลี่คลาย ปัญหาทางจิตใจของผู้ที่มีเคราะห์หรือไม่สบายใจ คนเรา เมื่อจิตใจสบายหายกังวลร่างกายก็แข็งแรงทำให้หายจาก โรคภัยได้ การประกอบพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์นั้นคน ทั้งครอบครัวหรือญาติสนิทก็เข้าร่วมเป็นกำลังใจทำให้เกิด ความอบอุ่นเกิดความเชื่อมั่นว่าตนเองไม่ถูกทอดทิ้ง ความ เชื่อนี้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวอีสานซึ่งมีความ เชื่อที่มองไม่เห็นโดยเข้าใจว่าเมื่อได้ประกอบพิธีกรรมแล้ว จะมีจิตใจสบายหายกังวลเนื่องจากเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีได้ถูก ทำนายหายทักได้เปลี่ยนจากร้ายกลายเป็นดี

ตัวบทในพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์

ลักษณะสำคัญของวรรณกรรมท้องถิ่นประการ หนึ่ง คือ วรรณกรรมจำนวนไม่น้อยเป็นวรรณกรรมมุข ปาฐะ (Oral Literature) ซึ่งไม่สามารถคำนวณเวลาแต่ง ที่แน่นอนได้ วรรณกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นกาพย์กลอน หรือถ้อยคำคล้องจองที่ไม่ได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์ อักษร แต่สืบทอดกันมาด้วยการจดจำและท่องจำจากรุ่น สู่รุ่น หรือถ้าเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ได้รับการจดจารเป็น ลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่ผู้เขียนก็ไม่นิยมระบุวันเดือนปี ที่แต่ง และไม่นิยมระบุชื่อของผู้แต่ง บทแต่งแก้

เสียเคราะห์ก็เช่นเดียวกัน จากการลงพื้นที่ของผู้เขียน บทความ ได้ไปสัมภาษณ์ผู้นำพิธี พบว่า ผู้นำพิธีแต่ละท่าน ไม่สามารถบอกได้ว่าใครเป็นผู้แต่งบทสวดในพิธีกรรมแต่ง แก้เสียเคราะห์ แต่ลักษณะตัวบทแต่ละเล่มที่มีการ รวบรวมไว้ของแต่ละท่าน นั้นมีลักษณะเหมือนกันหมด ไม่มีการเปลี่ยนแปลงตัวบทแต่ประการใด

โครงสร้างของบทแต่งแก้เสียเคราะห์โดยส่วน ใหญ่ก็เช่นเดียวกันกับวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมอื่นๆ ที่มีทั้งลักษณะร่วมและเฉพาะของตัวบท ลักษณะร่วมคือ องค์ประกอบโดยทั่วไปที่มีในวรรณกรรมประกอบพิธีกรรม อื่นๆ เช่น บทประณามพจน์ บทชุมนุมเทวดา บททำ นำนมัสตรา เป็นต้น ส่วนที่กล่าวว่าเป็นลักษณะเฉพาะของ ตัวบทแต่งแก้เสียเคราะห์ ก็คือมีการเชิญ แถน เทวดา เจ้าที่เจ้าทาง นางธรรณี มารับเอาเคราะห์ที่ไม่ดีออกจากตัว ผู้ที่เข้ารับการประกอบพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ ซึ่ง แตกต่างออกไปจากวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมอื่นๆ นั้นเอง

ในที่นี้จะกล่าวถึงโครงสร้างของบทแต่งแก้เสีย เคราะห์ของพื้นที่ที่ผู้เขียนบทความลงพื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนไทพวนบ้านฝือ ตำบลบ้านฝือ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี ที่มีการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมทาง ความเชื่อต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ตัวบทแต่งแก้ เสียเคราะห์มีองค์ประกอบส่วนใหญ่ดังต่อไปนี้

1) บทชุมนุมเทวดา เป็นตัวบทที่อัญเชิญ เทวดาเข้ามาร่วมในการประกอบพิธีกรรมซึ่งเป็นตัวบทที่ ใช้ทั่วไปในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในการสวดบท ชุมนุมเทวดา นี้เพื่ออัญเชิญเทวดาเหล่าเทพเจ้า ซึ่งสถิตอยู่ใน สวรรค์ ชั้นกามภพ รูปภพ และภุมิเทวดา ซึ่งสถิตอยู่ใน วิมาน หุบเขา ในอากาศ ในเกาะ ในแวนแคว้น ใน บ้านเรือน ในไร่นา และยักษ์ คนธรรพ์ นาค และอยู่ใน สถานที่ต่างๆ มาประชุมพร้อมกันในการประกอบพิธีกรรม แต่งแก้เสียเคราะห์ในครั้งนี้ดังตัวอย่างตัวบทคือ

“สะมันตา จักกะวาเพสุ
อัคราจารย์ันตุ เทเวตา
สัทธัมมัง มุนิราชัสสะ
สุณันตุ สักคะโมกะเทัง
สักเค กาเม จะ รูป คิริสิชะระตะณู

จันตะลิกเข วิมานเน ...”

2) บทไหว้ครู เป็นการกล่าวถึงและแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้าและพระรัตนตรัย ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นหลักใหญ่ คือ “นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต สัมมา สัมพุทฺธัสสะ” (กล่าว 3 ครั้ง) ในการสวดบทไหว้ครูนี้เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณเพื่อให้อำนาจบารมีปกป้องรักษาคุ้มครอง

3) บทแต่งแก้เสียเคราะห์ ซึ่งเป็นตัวบทหลักของพิธีกรรมนี้ บทแต่งแก้เสียเคราะห์แบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ 1. บทแต่งแก้เสียเคราะห์สำหรับคนที่ประสบกับเคราะห์กรรม มีलगบอกเหตุ 2. บทตัดเวรตัดกรรม 3. บทส่งราหู 4. บทแต่งแก้เสียเคราะห์เพื่อรับโชค ในบทสวดแต่ละบทนี้ตัวบทมีทั้งภาษาบาลีและภาษาอีสาน ดังตัวอย่างบทแต่งแก้เสียเคราะห์เมื่อมีเหตุไม่ดื่กับบุคคล ซึ่งเป็นตัวบทที่หมอแต่งแก้เสียเคราะห์นำมาจากตัวบทของปรีชา พิณทอง ดังนี้

สุมนันตุ โภณโต ดุราเทวดาเจ้าทั้งหลาย

ผู้รักษาภูมิมิสถาน วิทยาศาสตร์ ภูผาป่าไม้
เหย้าเรือนที่นี้ จงเสด็จลงมาเยี่ยมย่อพ้อคอย
ฝูงข้าทั้งหลาย ส่วนว่าเจ้าย้าวเจ้าเฮือนเจ้าเลื้อ
เจ้าซาตาทั้งหลายฝูงนี้มีอุปทวะอนตายภายใน
แลภายนอกต้องใช้ได้พยาธิเจ็บไข้
ปวดยวดยั้งหนักหนา ฝูงข้าทั้งหลายมีคำ
ปรารถนาให้หายอุปทวะอนตายทั้งหมด
จึงพร้อมกันแต่งเครื่องสักการบูชาเคราะห์อันนี้
ถวายแก่เทพตามหาสัตว์เจ้าทั้งหลาย

(ปรีชา พิณทอง, 2549 : 345-346)

จากตัวบทแต่งแก้เสียเคราะห์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการสื่อสารระหว่างผู้ประกอบพิธีไปถึงเทวดาผู้ประจำอยู่ตามสถานที่ต่างๆ โดยมีบทแต่งแก้เป็นสารเพื่อกล่าวบอกวัตถุประสงค์ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มาดูแลผู้ประสบเคราะห์อันตรราย เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วยทั้งที่เกิดจาก “ภายในแลภายนอก” ซึ่งหมายถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดเคราะห์ ภายในหมายถึงความเจ็บป่วยภายในร่างกาย ส่วนภายนอกหมายถึงปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่ส่งผลร้ายต่อชีวิต การที่จะทำให้เคราะห์หายได้จึงต้องมีการแต่งเครื่อง

พิธีบูชาเคราะห์และเพื่อถวายแก้เทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คำกล่าวบอกเหตุนี้จึงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบพิธีกรรม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ร่วมพิธีหรือผู้ประสบเคราะห์และเครื่องบูชาเคราะห์

กล่าวได้ว่าเนื้อหาของตัวบทแต่งแก้เสียเคราะห์เป็นการสื่อความหมายถึง แถน เทวดา เจ้าที่เจ้าทาง นางธรรณี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่สามารถดลบันดาลปกป้องรักษาให้ผู้ที่ได้รับเคราะห์ ให้มารับเคราะห์ออกไปจากตัวของผู้ได้รับการแต่งแก้เสียเคราะห์ ผู้ที่ได้รับการแต่งแก้เสียเคราะห์มีความเชื่อว่าเมื่อทำพิธีแต่งแก้เสียเคราะห์แล้วจะทำให้ตนเองหมดเคราะห์ มีชีวิตที่ดีขึ้น หายจากโรคร้ายต่างๆ ทำให้มีกำลังใจในการทำงาน และดำเนินชีวิตต่อไปอย่างมีความสุขความเจริญต่อไป

การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมผ่านเครื่องประกอบพิธีกรรม

วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ เครื่องบูชา เครื่องเซ่นไหว้ ภาชนะที่ใส่เครื่องบูชาและเครื่องเซ่นไหว้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เครื่องบูชาประกอบด้วยดอกไม้

รูปเทียน ใช้สำหรับเป็นเครื่องกราบไหว้บูชา ดอกไม้ใช้ดอกไม้ที่มีขนาดเล็กๆ มีสีขาวเท่านั้น เพราะเชื่อว่าสีขาวเป็นสีแห่งความบริสุทธิ์สะอาด สีขาวจะช่วยชะล้างสิ่งไม่ดีออกไปจากร่างกายของผู้รับการแต่งแก้เสียเคราะห์ ส่วนรูปเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงการเคารพบูชาพระพุทธคุณ โดยมีความเชื่อว่าเมื่อจุดธูปจะเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้รับรู้และดลบันดาลให้การแต่งแก้เสียเคราะห์ประสบผลสำเร็จตามปรารถนา และเทียนที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเป็นการแสดงออกถึงการเคารพบูชาพระพุทธเจ้า ซึ่งเชื่อว่าเทียนเป็นแสงส่องนำทางให้ผู้รับการแต่งแก้เสียเคราะห์เดินทางไปพบสิ่งดีๆ ในชีวิต

2. เครื่องเซ่นไหว้ ประกอบด้วย อาหารคาว

หวาน หมากพลู ฝรั่ง ด้ายสายสิญจน์ ข้าวตอก เหล้า ซึ่งเป็นสิ่งของที่จัดเตรียมไว้เพื่อเซ่นไหว้ อาหารคาว ได้แก่ ข้าวดำ ข้าวแดง และผลไม้ ซึ่งใช้กล้วยน้ำว้าสุก หมากพลู

บุหรื ผ้าสามเหลี่ยมขนาดเล็ก จำนวน 9 สี ด้ายสีขาว ขาวเปลือกที่ถูกนำไปคั่ว เมียง น้ำส้มป่อย เครื่องเซ่นไหว้ ที่กล่าวมานี้สื่อความหมายของผู้เข้ารับการแต่งแก้เสียเคราะห์ว่า เป็นอาหารของเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้ายสีขาว ที่ผ่านการปลุกเสกชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้อำนาจมืดและภูติผีปีศาจมารบกวน ผ้าสามเหลี่ยมที่ใช้แก้หลักเชื่อว่า 9 เป็นเลขมงคลทำให้มีความก้าวหน้าเป็นสัญลักษณ์ที่เชิญเทวดาให้มารับรู้ในพิธีกรรมนี้ น้ำส้มป่อยเพราะเชื่อว่าการนำน้ำส้มป่อยมาใช้ในพิธีมีความเชื่อว่าเป็นการปลดปล่อยเคราะห์ทั้งหลายให้หมดสิ้นไปจากชีวิตคนนั้น และเชื่อว่าจะสามารถปัดเสนียดจัญไรได้

3. ภาชนะที่ใส่เครื่องบูชาและเครื่องเซ่นไหว้ ในพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์คือ ภาชนะสามเหลี่ยม 9 ช่อง ชั้นน้ำ บาตร และถาดโลหะ ชาวบ้านเชื่อว่า ภาชนะ 9 ช่อง เป็นเลขมงคลทำให้เจริญก้าวหน้าทำมาหากิน เจริญรุ่งเรืองไม่ตกอับ และการใช้ชั้นน้ำมันตักเนื่องจากจะทำให้ผู้ป่วยได้รับความสบายใจเมื่อได้รับน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์และนำมาประพรมศีรษะและร่างกาย เพราะชาวบ้านเชื่อว่าน้ำเป็นตัวแทนของความชุ่มเย็น ส่วนภาชนะอื่นๆ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านใช้เนื่องจากเห็นว่าเหมาะสมสำหรับการใช้ใส่เครื่องบูชา

เครื่องประกอบพิธีเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นสื่อความหมายไปยังสิ่งที่มีอำนาจในการช่วยปัดเป่าเคราะห์ออกจากตัวต่ออายุหรือต่อชะตาให้ตนได้ ซึ่งก็คืออำนาจที่เกี่ยวกับธรรมชาติ บทสวดของผู้ทำพิธีก็อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ตามธรรมชาติเช่นเดียวกัน ถ้าเราวิเคราะห์สัญลักษณ์เหล่านี้ออกมาแล้ว ก็พอจะทำให้เราทราบถึงความคิดความเชื่อที่แฝงอยู่ในจิตสำนึกของคนอีสาน รวมทั้งชาวไทพวนได้พอสมควร แม้ว่าคนที่ทำพิธีเหล่านี้ในปัจจุบันจะไม่ได้คำนึงถึงความหมายที่แท้จริงก็ตาม แต่จากการที่ความคิดความเชื่อต่อสัญลักษณ์เหล่านี้แฝงอยู่ในจิตสำนึก เครื่องประกอบพิธีเหล่านี้ จึงยังคงมีอิทธิพลต่อจิตใจของคนอยู่มากคุณค่าของพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนแง่มุมของคนกับคน และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติและก่อเกิดพลังทางสังคม และจากการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้เขียนบทความพบว่า ชาวอีสาน

รวมทั้งชาวไทพวนมีความเชื่อเรื่อง เคราะห์ โชค เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามเครื่องประกอบพิธีเหล่านี้สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งหากไม่สามารถจัดหาได้ทั้งหมด รวมทั้งการปรับเปลี่ยนตัวบทและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมที่สามารถทำได้ตามความเหมาะสม อันแสดงให้เห็นพลวัตของตัวบทและพิธีแต่งแก้เสียเคราะห์ของชาวไทพวน

สรุป

พิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ เป็นพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่ประกอบด้วยผู้นำพิธี ผู้เข้าร่วมพิธี ผู้เข้ารับการแต่งแก้เสียเคราะห์ และเครื่องประกอบพิธี พิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์มีเป้าหมายในการสร้างกำลังใจให้กับผู้ได้รับเคราะห์ และผู้เข้ารับการแต่งแก้เสียเคราะห์ พิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์สร้างความสามัคคีในชุมชน และเป็นกระบวนการสร้างค่านิยมและสืบทอดจรรยาธรรมในสังคม โดยพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์เป็นกระบวนการสังคมที่เกิดจากความเชื่อเรื่องเคราะห์ โชค กลางผสมผสานกับความศรัทธาในพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี นอกจากนี้ยังผนวกกับค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับความกตัญญู การมีสัมมาคารวะ ความเคารพ จากกระบวนการและบทสวดในพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์จะสะท้อนถึงความเชื่อเหล่านี้ ดังนั้นพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์จึงทำหน้าที่สร้างค่านิยมและสืบทอดความดีงามในชุมชนให้คงอยู่อย่างต่อเนื่อง

จากความสำคัญที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์ของชาวไทพวน บ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ถือเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมซึ่งบรรพชนได้สั่งสมสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต อีกทั้งยังมีการสร้างสรรค์ปรุงแต่งพิธีกรรมให้เกิดขึ้นอย่างมีพลวัตเพื่อรับใช้ในบริบทของสังคมและชุมชนไทพวนแห่งนี้ รวมทั้งเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่งสะท้อนสำนึก รากเหง้าความเป็นไทพวน พิธีกรรมแต่งแก้เสียเคราะห์จึงเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ไม่ได้มาจากหลักการของศาสนาใด ศาสนาหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการผสมผสานกันในหลายลัทธิความเชื่อทั้งความเชื่อดั้งเดิมของไทพวนและความเชื่อของกลุ่มชนรอบข้างด้วย

เอกสารอ้างอิง

- โควิน ศรีสว่าง. (2556). ประชาชนชาวบ้านด้านประเพณีวัฒนธรรม (30 ธันวาคม 2556). สัมภาษณ์. ราชภัฏ. 201 หมู่ 14 บ้านฝือ อำเภอบ้านฝือ จังหวัดอุดรธานี.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2539). พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ชนพื้นถิ่นอีสาน. วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ปีที่ 1. ฉบับที่ 1. หน้า 62-63.
- ปรีชา พิณทอง. (2495). ประเพณีโบราณไทยอีสาน. กรุงเทพฯ : วัฒนาธาตุ.
- พ.สุวรรณ. (2546). สะเดาะเคราะห์แบบไม่ต้องทำพิธี. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์บ้านมงคล. หน้า33-34.
- มณี พยอมยงค์. (2536). วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฤดีมน ปรีดีสนิท. (2539). การศึกษาวิจัยเรื่อง วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณีและประวัติศาสตร์ชุมชนกรณีไทพวน อำเภอบ้านฝือ. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏอุดรธานี.